

ZAGREB S ARHEOLOŠKOG GLEDIŠTA

Reveni kustos u arheološkom muzeju u Zagrebu g. dr. I. Klemenc, napisao je djelo: »Archeologische Karte von Jugoslavien Blatt Zagreb«, koje je izdalo međunarodno udruženje akademija. (Tiskom Nadbiskup. tiskare u Zagrebu.) Ova je knjiga dragocjeno vrelo za historičara i arheologa, jer iscrpivo opisuje nalaze i nalazišta prehistorička i rimska na onom dijelu Hrvatske, što ga obaseže jugoslav. specijalna karta 1.100.000. Tu su zabilježena spomenuta nalazišta i nalazi iz dobe do prvoga stoljeća poslije Krista. U knjizi i na karti pobilježeni su svi takovi nalazi: pojedini nalazi, zgrade, zaokružena naselja, mostovi, grobni humci, razni grobovi, nalazi novaca pojedinačno ili u većoj množini, rimske ceste (ustanovljene i nađane), nalazišta prehistor. predmeta, rimski napisi i skulpture, riječna pristaništa i kamenolomi.

Preopširno bi bilo iznesti sve ono, što nam ovo vrsno djelo iznaša, pa zato obratit ćemo se za sada samo na teritorij grada Zagreba.

Na temelju arheološkog data, drži autor, da su stare hipoteze o Zagrebu, kao rimskoj ili pače grčkoj naseobini skroz neodržive. Nu izvjesno je, da na mjestu današnjega Zagreba, nije nikad bilo kakovoga zaokruženoga naselja, niti prehistoričkoga niti rimskoga, ali drži, da su zagrebačkim teritorijem tekle neke stare ceste, i da je uz ove bilo rastrkanih predhistoričkih i rimskih naselja i kuća. Poslije propasti rimskoga imperija, i nestanja rimskih naseoba u Stenjevcu i Ščitarjevu (Andautonia), za cijelo su neki bjegunci onuda sklonuli se u područje obale Medveščaka i na brdo današnjega grada Zagreba (Griča), i tako udarili temelj ranoj sredovječnoj naseobini. Naročito to potkrepljuje navodom, Anonima notara kralja Bela, gdje taj govori o događajima X. stoljeća: »kad su sašli preko šume, koja se zove Petrov gvozd (Petrova gora), utaboriše se uz rijeku Kupu, i prešavši ovu, dođoše do rijeke Save i prešavši Savu zauzeše tvrdinju Zabrag (Zagreb).«

Svakako stoji, da su Rimljani plovili Savom od Siska pokraj Ščitarjeva (Andautonia) do Stenjevcu, a i dalje do Ljubljane (Emona) imajući pristaništa u Ščitarjevu i jugozapadno Stenjevcu na Savi. Autor nađaja, da je rimska cesta svakako ticala teritorij današnjega Zagreba. Nastavak ceste Poetovio (Optuj)—Rogatec—Krapina—Veliko Trgovište, polazio je zapadni rubom Sljemena preko Jakovlja i Jablanovca k Savi kod Poduseda, s južne strane željezničke pruge preko Stenjevcu na Donje Vrapče, južnim oplazom Grmošice preko Kustošije, Sv. Duha, pak sjeverno današnjoj Ilici, preko sudbenoga stola (na Zrinjevcu), stare klaonice, Banjavči-

ćeve ulice, aerodroma k Resničkoj Trnavi do Ščitarjeva. Ovoj su se cesti priključivale razne ceste sa sljemenske strane. Od rimskoga kamenoloma u Gornjem Vrapču vodila je jedna cesta prema Stenjevcu. Za cijelo je ovom cestom dopreman gradjevni materijal za rimsku naselbinu u Stenjevcu i Španjskom, moguće sve do Save, gdje se spominje sredovječno zidano pristanište (portus lapideus). To je pristanište autor na karti označio. Ovo je pristanište, drži autor, apsolutno rimskoga porijetla, jer se u nas u srednjem vijeku nijesu gradile ni ceste ni pristaništa od kamena. Od Gračana vodio je put uz Medveščak, moguće uz rimsko naselje (?) u gornjem gradu, te je kod današnjega sudbenoga stola priključio se cesti Podsusjed—Ščitarjevo. Iz rimskoga kamenoloma kod Crne vode, vožen je gradjevni materijal uz potok Bliznec uz Gradišće kod Remeta do potoka Stepanovca, gdje je prelazio na drugi put uz isti potok, te dalje preko Gornjega Borongaja do Resničke Trnave sve do ceste Podsused—Ščitarjevo. To su dašta bili samo lokalni putevi, kojih se drevnost može dokumentirati (via magna, antiqua etc.), pak i razni rimski nalazi uz tijek ovih putova utvrđuju ovu kombinaciju. Cesta opet Vidovec—Bidrovec i Markuševačka Trnava (kamo Kukuljević smješta rimski »Lentulum«, nastavljala se je obronkom do Granešine, gdje se spajala s cestom, koja je tekla od Čučerja južnim pravcem uzvisinom duž Čučerski potok. Dalje je ova cesta presjecala današnju cestu Zagreb—Sesvete zapadno Dubravi, polazila preko Čulinca, gdje se je dalje priključila cesti, koja je usporodom Save prolazila. Na dodanim reprodukcijama prikazao je autor tijekom ovih starih rimskih cesta od Zagreba prema Optuju (sl. 1.) i izvjesne tragove ovih cesta onkraj Save između Ruševca i Lazine te Petrovine i Lukavca u Turopolju, koja je tekla obroncima Vukomeričkih gorica, dok su tijekom ceste u nizinama gotovo nestale.

Arheološke nalaze, koji su otkriveni na teritoriju grada Zagreba, smatra autor vrlo znatnima, jer su ovi tek od zgóde do zgóde otkriveni, pošto se nije radilo sistematskim istraživanjem. Po tom nije isključeno, da bi se još koješta moglo iskopati, što bi utvrđivalo mnijenje, da je na zagrebačkom Griču i na ostalom gradskom teritoriju bilo ne samo rano sredovječno, već i rimsko, a možda i prehistoričko naselje.

Evo nalaza na teritoriju grada Zagreba, koji su pronadjeni prigodom raznih kopanja temelja kuća i drugih zemljoradnja. Banjavčičeva u l. 3, brončani kip Zeusa oko 300 poslije Krista. Borongaj Gornji na zemljištu poljopriv. fakulteta tragovi rimskoga groblja s paljevinom i rimski grob gradjen od cigle s glinenim posudama te mnogi tragovi grobova s paljevinom, te ulomci stakla i glinenih posuda. Frankopanska ulica (uĝao Ilice), ulomci brončanih narukvica. Gornji grad, bronc. novac cara Justina II. Horvati kod Save, razni grobovi s kostima i glinenim hrbinama, likonske dvije urne i razno posudje, brončana naru-

kvica, željezna brava, željezni srp i dr. Jelačićev trg br. 12, bronc. novac cara Dioklecijana. Kruga na prudištu ljudski kostur u loncu sa sjekirrom, te ponovno razni grobovi, željezni mač, koplje, stremen, kopče i dr. Lašćinašk, prigodom kopanja kanala lašćinšćakoga, remenska kopča, šolje od gline i hrbine glinenoga posudja. U Maksimiru i uz željezničku prugu, brus od pješčanika sa rupom, rimska amfora, 14 grobova s kosturima i brončanim nakitima. Matoševa ulica, prigodom dogradnje vijećnice, drveno bure, kako se takovo rabilo na dnu rimskih bunara, u kojem su bili razni predmeti ranoga srednjega vijeka: dvije kamenite posude i dva škura čupa (ove kamene posude bile su ili mjere ili možda posude za tuckanje). Mirogoj, brončani novac cara Trajana. Markov trg, prigodom kopanja kanala 17 rimskih novaca (od Augusta do Galerija). Mletačka ulica, brončani novac cara Domicijana. Opatička ulica, razni rimski novci IV. stolj. pos. Kr. Opatovina, prigodom kopanja temelja biv. pučke kuhinje, razni kasno rimski novci, kod kopanja bunara kuće br. 9, kamena sjekira. Petrinjska ulica br. 3, prigodom kopanja bunara mramorna glava starijega Rimljanina. Potoč, prigodom kanalizacije razni rimski novci careva Germanika, Tita, Vespasiana i Faustine majke. Ribnjak, bronc. novac cara Valentiniana II. Kod stare Klauonice ulomak rimske staklene čaše, luk rimske fibule, glava rimske fibule, ulomci brončane ogrlice i kockasti stakleni nakit. Sv. Duh, razni rimski novci Trajana, Hadrijana i Pija. U Trnju je dokumentarno ustanovljena stara velika cesta, koja je za cijelo postojala već u rimsko doba. Tuškanać na posjedu g. Hrvojića, rimski novci IV. st. Prigodom gradnje strojarne vodovoda nadjeno je slično bure kao u gornjem gradu, i u njemu zemljani vrč i brončani kotlić. Zrinski trg, prigodom kopanja temelja sudbenog stola nadjen je rimski novac cara Hadrijana.

Autor je ove nalaze ustanovio u glavnom po zbirkama zagrebačkoga arheol. muzeja i gradskoga muzeja, a nešto po vijestima naših starijih i mlađih arheologa i historičara. Nema sumnje, da je mnogi dragocijeni nalaz nezapažen ostao i propao, a za cijelo je i mnogo toga došlo u privatne ruke i tako se izgubilo za nauku. Koliko se sjećam, čuo sam od radnika, koji su radili kod gradnje škarpa na Strosmajerovom šetalištu, nadjeno je tamo koješta, što je zabačeno, uspjelo mi je samo nekoliko komada srebrenih »banovaca« spasiti za gradski muzej.

Svakako bi bilo dobro, da se sa strane Gradskoga gradjevnog ureda izda odredba, da se pazi na svaku sitnicu, koja se nadje prigodom zemljoradnja (kopanja temelja kuća, izvođenja kanala itd.). Svakako bi trebalo o tom uputiti gg. inženjera i nadziratelje radnika, a po njima i same radnike. Sve ti bi bilo u interesu proučavanja prošlosti grada Zagreba.